

ACC. N.R M. 13799:1-12.

Landskap: Skövde

Upptecknare: Nilla Ljöbeck, Ljöbo

Härad: Töss

Berättare:

Socken: Åsarp

Berättarens yrke:

Uppteckningsår: 1954

Född år i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-12.

LWF 73
(Prostbok i
Ystad Alte-
manna 14/11
1953.)

Skriv endast på denna sida

SÄ: EPPEN

För hundra år sedan och innan dess före allt mögen på landsbygden ett tröghet liv. De bodde i hela byar, dit ville säga gärdarna lågo på ett ställe i byn. Utomkring hade bonden sin jord, men innan vid gärdarna var det med arealen temligen smålt så att trädgårdsfältet byggde sig temligen inskränkt. Om dagarna skulle de sina systeror efter tidens kav och sedan de sätta sig till liva blev det att hänta sig på de kring stugans väggar stående halmbänkarna, gejva sig genom snarkningar eller vända samespelat ~~och~~ tillhärna var de hölla till. Någon gräv näbagården kom också ofta till samman och var då husbonden i gott humör heende han lemnade bänken och låta gräv glaschan med bränvän. Sedan blev det att diskutera om egna och andras angetagenheter, om sinna upplevelser, berättelser om spöke och troll.

Men ; huset hade det mindre glatt, hon skulle stå etc i den öppna skorstenen och laga till lite mat och se efter så att det brann i hökelygnen som eldades ofta med torv vilken på en gång heende rympa en halv hektoliter, om det förslog, ty den hade in i stugan på en murad jötställning ett stort område. Den skulle ge varma upp hela den ganska rymliga stugan så pass att inte allt gör stor hagomål föddes. För humor och den övriga kvinnliga familjen blev det tillåtet att sedan sätta sig vid speisen och värmen ja till och med gå in i det glada lagets utgång. Var han då också bekant med

Den gamla takfärden nigen har i senare tid på
många ställen ute på landsbygden lämnat sina urgamla
halmfärder och ersatt dem med pappo, spån eller tegel. Or-
saken här till kan vara att det dröjer längre tid innan
de behöver omväxla och synes litet mer storartade etc.

I Söums bygden började tidningarna att spridas
omkring 1870 Talet. Den första tidning han hölls var svenska
Veckobladet vilken utkom en gång i veckan och delyades
av en beträger i vilken den ledande bokförläggaren in-
fördes med Per Tornassons namn och andra berömda so-
man författare. Denna tidning utträddes av Gustafss
Allmänna som hade blivit myndig från ortens ålder att berätta.
Den förbättrades ju just hon två gånger i verkan innan
den blev daglig och kostade omkring 6 kr för år. Handlande
Per Lövgren styrde för dess utdelning eftersom han hörde
sich eget postkontor.

Angående bokinköp ute på landsbygden gick detta
smärt. År 1880 till 1890 även för en bokvagn till den han
förtid att vända sig till antikvarialen de billiga böckerna.

M.13799:2.

"Hörningen vid sitt spinnrock och sätter
och spinnar till hon bliv fört, fengrarna i tötters
pelar, ögonen på flästan spelar, brännme vi in
brännevin mina bröder, brännevin och hunde
med godlig stämma sjunga den om och om igen
så amuntas ju de församlade ännu meda upp.

Med linet eller det benämnda höör ha kvinnan
en långvarig ryggselsättning. Efter den 1900 har jag inte
sete på åhrarna sett många linnejakt. För denna tid
hade bönderna sätt linjör på en liten bit av sitt
plan. Under eppsvartaren måste den bekras eller
rensas från ogräs och som mogen bändas i mindre
kneipper och stå i små hovar till torkning. Efter att
ha hörts in buddes den ut till torkning på åkern
så tog man den ihop igen, lade den in till ders den skulle
brytas dit skulle bli brydgille. Tills bryderiet hade man
bäde män och kvinnor. Brudestuan läg ett stycke i grän
gården, här den jämna hus hunde vara farligt nog.
Där var ett bryderi hos var östra grannen Andersson
fattade den över elden till torkning lagda höörren,
eld som slog högt epp och det var en tors att plam-
morna inte sträckte sig till huses halm tch. En säd
särdig bråkat linne skyndade man sig att få endan
bränden. En stor del av det övriga linnet gick förlorat
så att källjäffgillet det året hos Andersson
blev obetydligt och tre finger fick mindre att hässa
och spenna under vinterns gång.

Om seder trotsnat allmänt bönderna att så linj
så att på detta hundratal här jag int vitt man
ga höörstycke. Det förekom dem att de hädre ville
köpa särsliga kläder än ha beovåd med linnet,
vilket hade till föjd att man även slapp att låta skad-
dare.

Nu bor jag på en egendom i byn Sandbäck som förr varit ägt av mina förfäderna. Sedan 1894 har den tillhört Shanes bygder. Sedan jag fått hängelönn förd jordbruks och byggnader angår. Samtidigt som jag ägde jorden lärde jag av min bror i Lönneberga bli murare. Betalningen emot nej var leden en krona. Femtio öre blev avlöningen för dagern med elleva timmars arbets tid under flera av de första åren. Mot slutet av 1800-talet öktes avlöningen till 25 kronor så att jag snart nådde upp till 33 öre i timmen. Heltre ville jag gagna murslaven än ge mig ett till böndorna eller på någon herrgård för en krona om dagen eller få i höst och en krona där till. Dessutom vann jag henskap innan byggnadsindustrin, skulle jag fortfarande gå i yrkian morgon till kväll som arbetare hos andra had jag vunnit en utslitit kropp.

Byn Sandbäck har fått sitt namn genom egna omständigheter. Byn består nemligent mest av stora sandfält, flygsand till stor del, och genom byns mitt flyter en bäck som kommer från Sjöbo och går mot Ömma. Här rände mycket vatten så att fiskar och kräftor trivdes bra här, då till dess orenhet från Sjöbo dödade dem.

” tidens morgon har bärkun som fällt sin
början i Hörs hettor i Tolånga socken tagit sig
fram över marken varest kans en liten försämk-
ning och sedan brett sig så att det försämrats
till ång på dess båda sidor. Ett renhållningsväck
shall nu i år (1953) byggas på nummer 5 i Pand-
bäck nära bärkun varför i slutet av år 1953 fa-
des en klockledning över ångarna dit. Därigom
har ången inte försämrats en liten vall berättar varmt klo-
ckledningen har sitt läge och vid dess åsyn ja fördjuparen
lite snett och vrida sig åt annat håll medan han
går däröver liksom han då senare även måste vrida
på näsan då han jön att slippa inandas bärkuns vid-
riga stank skelell jämst.

Kanske kan den rinnande gödseln bättre tillvara-
tagas sedan renhållningsväcket står färdigt. Blis den
i hopp samlad och utjord på åkern så är för växling-
heten ett bra gödningsmedel till förfogande. Den som
är bondson jödd och visstas längre tid på landet har också
lärt hur man behandlar gödseln här den genom års och
plag blandas med jorden. Vanligtvis får en bondson tidigt
sua sig att shöta den engelska plagem, driva, harva
och köra hästen så att det blir till bondens belätenhet.
Lite färdighet behövs jön att styra både häst och plag.

” äldre tid, i början av 1800 talet bestod bondens
redskaps nästan uteslutande av trä. Det kans nog kenniga
smeder lite var men jämvarorna kunde sig fördjupa så att
själva plagem kränglades på en århållare drivon med två
hjul. Möjligen syntes plagspetson ha blivit en liten jämbit

spetsig och skarp. Här de gamla bönderna hade sina redskapskunne de i varje fall odla jorden och erhöll skördar som egent behov och lite mer. Såväl huvue som klöv hade sina trädspinnar ända till långt in på 1800 talet då de ersattes med järnspinnar, vagnarna varo försedda med träaxlar. Någon sparsam bonde liksom Ola Mörsom i Näsby justे dörrarna hängster av trä. Ända till långt in på 1800 talet spelade trädet den största rollen bland bondens redskaps.

Enligt min svärfar Per Andersson (1852-1943) infördes den engelska plagen till Skåne och sikk däri användning genom hans svärfar far Johan Fredrik Bender. Denne var född på Ryggen i Tyskland och hade deltagit i något av den tidens krig i sina yngre år. Senare lämnade han sitt landet och antog vapning som soldat vid Födra Skånska infanteriregementet varefter han bosatte sig i Gårdstänga trakten. Vad hans förfädars hant som sysselsättning omtaltes ej men Bender hade visstvis på en ort väst om Göteborg använder på åkerbrottet och hade fått att shöta dem. Då insåg han att bönderna borde skaffa sig bättre plogar än de de hade och ville han skaffa dem en sådan och lät dem att shöta en sådan. Nu lät någon i hans nya hemort seha sig och närmare tid efter plogens ankomst gick Bender bakom stötarna och försökte plogen ända till dess en del bönder blivit inlända. Sedan plogde de själva utan Benders hjälp och hans förtjänster blev mycket ringa. Trotsigen insjöades den engelska plogen till Skåne mellan 1810 och 1830.

Bender ~~gjorde~~ gifte sig med en jönnäm stabots Johanna Katarina Zetterberg född 1788 något äldre än hon själv, mot slutet av 1820 talet. Hon i äldre år uppbrände hon som mera jönnäm. Bender hade rykt från drögs häckesplatser där han varit med att döda jolks och sett ett mystigt elände. Hon en syster till hans hustru gjorde sig med en från Tyroland förflyttad krigare och ett av deras barn skulle bott i Rödhees nedanför Löbesjö där handlunden Nils Persson, bärn bärn till nämnde syster var född. De här nämnda systerna var döttrar till borgaren, gävaren, mäster Sven Zetterberg och Maria Lundkvist i Lund.

En åkommna kallad Schäfer angreps ika en del små barn. Denna syndom svedsätte sig Bender med. På flera ställe skulle den svaka tappas ut någon droppars blod annars var det ett ofarligt läkemedel och det skulle helst göras av den som slagit ihjäl en manisk och det hade ju Bender i kriget. jag minns att merare August Leendström; författare om att han som barn blivit av Bender batos. Under sina senare år mötte han vandra omkring som tiggare, och sitt hem hade han i en hoya i Broheden i Hammarkända socken sonen Jakob (1817-1883) antog som smed namnet Hagelberg, bedde: Heschelt och var ~~sväfar till min sväfar~~. far till min svärmar Johanna Hagelberg, (1851-1918)

Trots sina eländiga vagnar medträdelar för bonden blevöl ut på långväga resor, till städerna Malmö, Lund och Ystad ejts handelsvaror, till Göinge härad gär bräder, ibland hände att arbetet ellers lyckat gått sönder så de mådde hem med tre klyft på vagnen.

I flesta fall har hästen använts som dragare på horgården måste stekten och såga för plogen, även med hos hörde man på sina häll. Som dragare hade hon inte så stor färdighet som hästens men hon var jämte förförvis trågen. Sen hon blivit införd var hon en duktig dragare. En man från Tolanga hörde med sin hatt och från auktionen i Åsems shog och det var ett nära äre här hon lemnade vad med den lilla vagnen med maren en på kuskräkt. Då Jöns Jönsson i Ömma en gång skulle köra till en av Skånes städerna spände han en av sina hor vid sidan av hästen och det gick bra trots den långa resan och dåliga vägplaget.

Det var inte redskapsen som helt vällade bra där, dålig skörd, det berodde till största delen på väderlek em. En regnig sommar på den torra jorden lemnar god skörd. Sjöland mark ville helst ha det mer varmt. Vanligtvis om våren byter stormen sig fram över åttern och rycker i den foga sanden jämte den myss epp komma sänder.

Det är på många ställen i Skåne hunden endes starka storm i väldags sett sig bekymrad, isynnerhet då flygsanden lik en dimma förr över hans mark. I Ekelöv och trakten därmed måste allmogen med kraft arbeta för att få hämmad flygsanden. En liten gräs häla hade den tagit sin början sei fört sitt över ången mot Hornby tegelbruk. Härifrån strax intill hade ödelagts och aldrig mer synts på till spillo. Såväl att de som yngre personer kann sig föranlätt att få buntet med flygsanden. Det ställde till mötes mellan brygmännen och Eva av dem Jöns Lars son ab Jöns Persson både upprörda på stora bondgårdar och sommen varo mest hängivna för saken. De ensägo att retas stärre hjälps, statlig hjälps skulle de ej mycket förmå. Att på den tiden gå till kejingo var ingen lätt sak, antingen gå ells aha efter häst, till Stockholm hade man att resa 60 mil.

Äntligen åtog sig den unge Jöns Persson att färdes till huvudstaden om någon av bönderna ville skutssas honom upp i Göringe härad. Detta lösades och sedan fortsatte han färdens till allas belåtenhet efter hans hemkomst. Flyganden sträckte sig likväl över Tullinge, gav åt sön till Växnes kust mot Breksqärdens. Vid Ytternehus inleddes ett ihändigt arbete, hvars sättet är vanligt, flyhagre sättes, så att här uppestod en lång högre barke, men bönderna segrade till sist. Såväl i Everlöv som i Vomb planterades skog över flygsandsfältet och för sin mesta hedrades båda bönderna Jöns Larsson (1799–1875) och Jöns Persson (1835–1912) med medalj. Någon av allmogen gav därestes Jöns Persson namnet Räddiken. Någon förmögenhet lät han emte ha fått på sin gårdning. Ehere han tillhörd en rik bondesläkt i Everlövs socken, häradsmade i tredje led från riksdagsmannen Lars Jöns son i Hemmetorp. Hans bliv sällskaps kallad nattman därför att han slaktade hästar.

Vad Jöns Larsson lestrarfar så ägde han utom Hemmetorps mölla även annan egendom i Everlövs socken och uppmättde välfärd. Jöns Persson var bror till den bekante blåsaren Per Persson, en av sörernas yppersta musikanter. Denne jog ikring på marknader och blåste sin pipa, på sjubö marknad hörde jag honom blåsa.

Sedan spisen på 1870-talet insattes i stugorna, hasseades den öppna shorstenen, i stället monterades sörstorhan så att mor i husek sikk det bättre. Kvinna let golven jösvann och ersattes med bräder. I mitt förtidna hem hade vi lesgolv till slutet av 1870-talet. Mor holl detta rent, omat och fejte för jämt men det var kallare än brädgolv.

I numm byggna sättet i Åsums byggden förfördes
på 1860-talet my metod som efterträddes beriklinne heden.
och kallades gruta väggarna. Endast kalk och grus be-
hövdes och sedan detta arbetats samman, lagts i formar
och ihopställts stilnade murar. På eger dår bönerna själv
hade lera formades så kallad råsten (obränt lera) även till
yttermur och bläddes utvändigt sedan med bräder. Ande
till ders Sjöbo och Vebrods tegelbruk kunde före orten med
tegel förför detta byggna sätt. Vid pass 1898 kom Sjöbo
tegelbruk i väksamhet och ungefär vid samma tid Vebrods
tegelbruk. Vebrods hade god tillgång till lera. Den lera
som fanns i Sjöbo befant underlägsen den i Vebrods vilket
gav anledning så den vare inköptes och hämtades i
näheten av Kloster sägen.

I Åsumsbyggden gjötas rätt många heder och det här
sagts att shogsporstenen Fredrik August Christom (1813-
1888) först till bygden införde gjutningsmetoden. Han
hade nemligem på G Sjöbo köpt en obebygd egendom,
som han försäg med heder. På samma egendom liggde
nu Sjöbo prästgård. Christom hade gått den lärda
vägen, tagit studentexamen och övat sig på shogsskötsel
sitt plats som forstör över Örvedsklosters shogar. Enorm
sitt stormodiga uppträdande emot tjänare och allmoge
stötte han dem utan sig, färk avsked som forstör med lite
underhåll från Örvedskloster, hade inkomsten av Åsums
gänga mölla där han hade sin bostad så att ans vatten
någon gång vid isabrah i än höjde sig in i heden och
och då bort hans gränder. Han var son till en av lä-
nets lastmästare och sonson av en hyskehede; Söderstad.

I Åsums socken hade han många förtroendeuppdrag
men levde de sista åren under dalgå vilkor. han hade jord-
bruk men var ingen arbetare, tjänare kunde han knappt
få.

Genom att läsa mina skriferna sader kan det
 mög synas att jag hem har en del stoff från mina
 yngre år. Jag är num ligen född den 9 novembris 1866
 i byn Sandbäck på den egendom som tillhör mig
 sedan 1894 och som jag köpt av min farfar
 vilka köpt den 1859 från Övreklöster. Ettur jord
 bruk har jag även gagnat mers lov. Som mancere läste
 jag av min bros; Löberöd att bli. För släktyrkning
 har jag haft stor lust och sedan många år tillbaka
 har jag besökt landsorten. Lund är ena gånger, se-
 marf; jor. Fått fan jag bor ensam ~~och mitt gamla~~
~~ungefar en eremit~~ ~~och mitt gamla hem mig kärast,~~
 här har jag mina böcker och ås med falk behant.

Mels Sjöbeck

Törneval, Söder.

Den 28 januari 1954.

27

M. 13799:11.

Torsedal den 24 juli 1954.

Årsmitt 1954.

Förord.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Folklivsarkivet på härmad tack för priset jag erhöll och
dersamt meddelas några rader.

Ett litet shrivet begerhs om yngre Person i Hemmetorp
där det skulle ståt att han härlammade från riks dags-
mannen yngre Larssons i Hemmetorps son Lars yngsson i
tredje led.

För några dagar sedan läste jag i en bok kallad
"Svenska miljoner" av Lazarus på sidan 328 i sambin-
gen tryckt 1902 om Karl Georg Stjernsvärd och den engelska
plegen följande:

Snart inscende att det i Skåne brukliga sättet att
skräta jorden aldrig skulle kunna bereda honom tillräcklig
vinst begärde han av sin vän lorden av Kellie förrut
engelsk konsul i Göteborg några dregliga jordbrukare från
Skottland och fick i april 1803 ett helt ekonomiskt bat-
teri bestående av en farmer, en uppsyningsman, två
smeder, tre mekanici och två plogdrängar.

Han över tänkte jag på den 1794 i Pogen i Tyskland
födde hrigaren Johan Fredrik Bender att han var för ung till att
höra till nämnda batteri då han vid den tiden var endast en pojke
på 9 år. Men några år senare han han mycket väl haft
anställning hos Stjernsvärd och skryt någon av hans plagar
för att sedan som kunnig häröva andra och späda plo-
gen där han drog fram. Senast bodde han i Broheesen i
Hammarlända socken.

Bender gift sig i ungdomen med den i Lund förförda
Johanna Katarina Zetterberg då hon redan hade en några år
gammal dotter omkring 1818. Fru Bender var nemlig sen
är äldre än sin man och Jakob den äldste av deras söner
som antog namnet Hagelberg blev satt i smällare så att han
med tiden skulle ja ha en haka i plogen tillverkning. I Vallhöja
ett stycke från Lund har Bender med sin familj också bott
men hans plögvärksamhet under senare år blev skrål.

Den engelska plögen synes mindre tung än den ameri-
kanska plögen. Deras utseende skiljer sig tydligt från den amerikanska
plögen är kortare, mer klumpig och tung än den engelska plögen.
Forsutom regnars grusiga härdar om från åren nedstift fulla
eller hylle vilket hos den engelska plögen saknas.

För såväl herrmannen som fyrnsvänd på Engelfelta som Bender
steg jättegårdens i hela och det blev deras åttioårs, under
senare tider ända sjöannat bättre framgång

Med högaktning

Nils Söderbeck

d. 1/7 - 54

Brevet från